

פגישה עם משורר

צבי עצמון נפגש עם רוני סומק

המילה הכי קשה היתה סוס

רוני סומק הוא אחד המשוררים הפוריים בתקופתנו. שירתו ייחודית, רוויית מטפורות, דימויים וציורים עזי מבע. סומק, שהוא גם מורה, אומר: "אני קבלן שיפוצים של מה שאני עצמי עברתי", אך כאשר הוא מפרט את חוויותיו כתלמיד הוא אסיר תודה לכמה ממוריו

"נקמת הילד המגמגם", קובץ שיריו החדש של רוני סומק (כנרת זמורה ביתן, 2017)

צילום: רפי קוץ

פגישה עם רוני סומק נערכה בבית משפחת סומק ברמת גן. קירות הבית מכוסים יצירות אמנות, רבות מהן מעשה ידי המשורר, הסופר והאמן רוני סומק, וביניהן דיוקנאות מלווים בטקסטים של מי שסומק מגדיר "אבות המזון" שלו – יוצרים שהכיר פנים אל פנים או יוצרים שהוא מוקיר את יצירותיהם. סומק נולד ב־1951 בכנרת ועלה ארצה ב־1953. שם משפחתו המקורי היה סומך, אך עקב טעות אקראית ברישום הוא החליט לאמץ את השם סומק. שיריו תורגמו לעשרות שפות ופורסמו ברחבי העולם. בין הרישומים של סומק יש רישום של פנחס שדה. ספר הפרוזה הנודע והמשפיע ביותר של המשורר והסופר פנחס שדה (1929-1994) הוא "החיים כמשל" (1958).

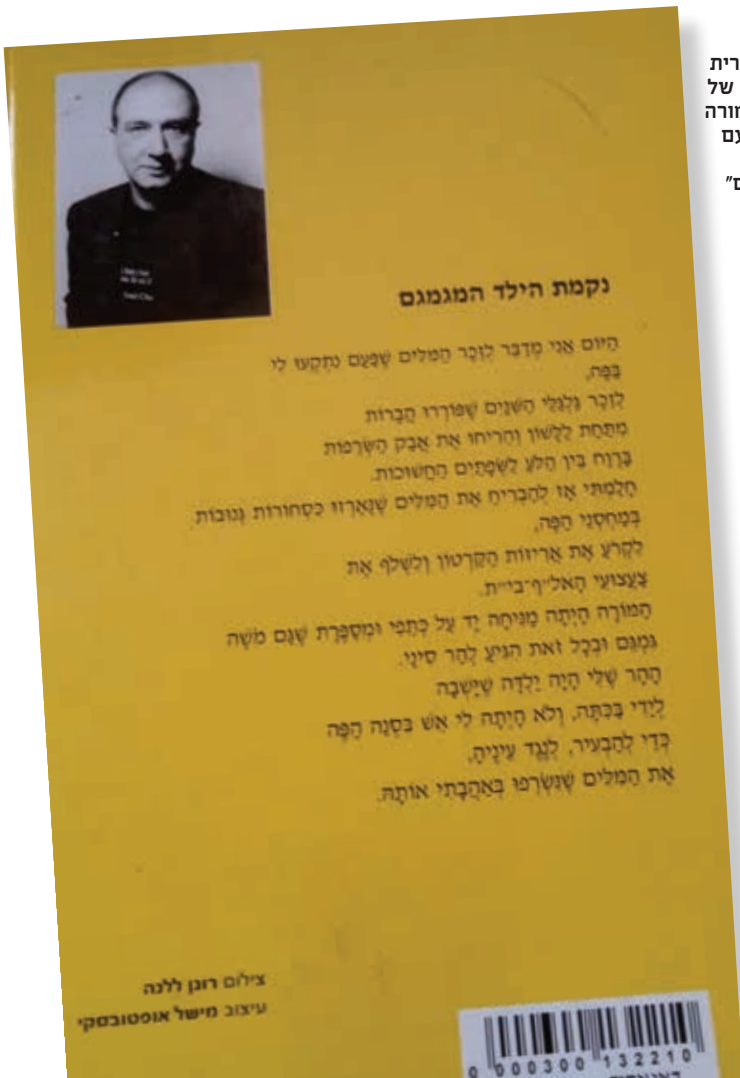
אף שתהום רובצת בין יצירתו של שדה ליצירתו של סומק, נדמה לי שאפשר להכתיר את שירתו של סומק בכותרת השירה כמשל או השירה כמטפורה. שירתו, וגם השיחה עמו, משורגת מטפורות. אין זו החלטה שרירותית של סומק, אלא תפיסה שירית, טבעית לגמרי מבחינתו. השיר "נקמת הילד המגמגם", שכבר פורסם בעבר ועל שמו נקרא הקובץ החדש, מודפס על כריכתו האחורית. אין ספק שמדובר בחוויה מרכזית בחייו. תוכל

לספר עליה? סומק: בגיל תשע קמתי בוקר אחד ונוכחתי שהפה שלי הפך להיות מחסן של מילים; המילים לא יוצאות החוצה כמו שאני רוצה. כך פתאום, יום אחד. בסופו של היום הבנתי שהצטרפתי ל"מסדר המגמגמים". החלטתי החלטה משונה – להתחוות לאילם. בבית הרשיתי לעצמי לגמגם מעט, אך בכל המסגרות האחרות שמרתי על "זכות השתיקה". במשך יותר משנה לא שמעו אותי כמעט מדבר. בתקופה הזאת לא היו

קלינאי תקשורת וכמוכן לא פורום מגמגמים באינטרנט – רק אני והגמגום שלי. יום אחד הופיע אצלנו בבית מישהו מקופת חולים ואמר שהגיע רופא שמתפל בדברים האלה. הוא אמר: "הגיע בר כוכבא של הדיבור". שלחו אותי לקופת חולים זמנהוף – המרכז הרפואי של תל אביב. בחדר ההמתנה גיליתי לראשונה עוד מגמגמים. זה היה הלם! תאר לך חדר שכולו מלא באנשים מגמגמים. מגודל ההלם נכנסתי לרופא והתחלתי לדבר כאילו מעולם לא גמגמתי. לעולם לא אשכח את מבטי הוריי: מצד אחד שמחה גדולה, ומצד שני מבוכה: הגענו עד הפרופטור הגדול, ואין שום בעיה... במשך שנים פחדתי שהגמגום יחזור. פחדתי מכל דבר שיש בו פומביות, לא רציתי לחגוג בר מצווה או כל אירוע פומבי אחר. כמה שנים אחר כך, כשהתחלתי לכתוב, רציתי מאוד לכתוב על התקופה הזאת, תקופה שיש לה ש"ג על השפתיים שמונע מהמילים לצאת כמו שאתה רוצה. אבל לקח לי כמעט שלושים שנה לכתוב את השיר הזה, "נקמת הילד המגמגם", שבשבילי הוא הרבה יותר משיר. זה היה כמו לפצח איזו קופסה

שחורה שקודם לא ידעתי איזה מפתח מתאים לה. אני מרגיש שהשיר הזה יכול להיות שורה מובלטת בכרטיס הביקור שלי. אינני יודע אם יש קשר ישיר בין זה לבין הכתיבה שלי, אבל בשנה שאתה רק מקשיב אתה לומד הרבה דברים על עצמך, ואני חושב שבשנה הזאת הכבוד שלי למילים הרקיע שחקים. בלילות של אותה שנה הייתי מנסה לדבר, מנסה לומר משפט, ולא הצלחתי. כל מילה שהצלחתי להגיד היתה בשבילי הישג גדול. המילה הכי קשה היתה סוס, כי זו מילה בת הברה אחת. אז או שאתה אומר או שאתה לא אומר, זה לא כמו מילה ארוכה יותר שאתה יכול להתחיל ולהיתקע באמצע. פעם שאלו אותי ביום השפה העברית "מה המילה שאתה הכי אוהב בעברית?", ואמרת סוס. מבחינתי סוס היא מין מילת מפתח. אתה מורה שנים רבות, במסגרות שונות. מה החוויות שלך בתלמיד ובמורה? סומק: אני מורה כי אני קבלן שיפוצים של מה שאני עצמי עברתי. למדתי בבית ספר עממי בשכונת צהלה, הסמוכה לשיכון של מפוני מעברות שבו גרתי. שם היו לי מורים שכמעט כל אחד מהם ראוי לקבל את

כריכתו האחורית של "המתופף של המהפכה" (זמורה ביתן, 2001) עם השיר "נקמת הילד המגמגם"

פרס החינוך. אבל בתיכון המצב הסתבך, בעיקר בגלל פעילות חוץ-לימודית – הייתי שחקן כדורסל בנבחרת הנערים של מכבי תל אביב. לא ידעתי איך לחלק נכון את הזמן בין הקפצות כדור לבין שיעורים מול הלוח. יצא שלמדתי בשלושה בתי ספר תיכוניים. המורים שאני זוכר לטובה במיוחד הם ג'ורג' פרקש, מורה לחינוך גופני, ובעיקר רפי לביא, המורה ברמת השרון. רפי לביא הרחיב את הגבולות – הוא לא לימד רק אמנות פלסטית; הוא לימד גם מוזיקה, הוא לימד גם שירה. כל אלה היו כעין רכבת שהתחילה מצידור שהראה לנו ואז הוא דיבר על השירה שנכתבה באותה תקופה ואיזו מוזיקה היתה אז. רפי לביא שלח אותנו לראות תערוכות, ללכת למוזיאונים לא רק כסוירים מאורגנים אלא כחלק מביוליו. הוא לא היה מרצה את השיעור, אלא מניח כיסא על השולחן, מצמיד אליו ציור ויוצא עמנו למסעות. חלק גדול מהעבודות שהראה לנו הוא הציג מאוחר יותר במוזיאונים. אנחנו היינו בחדר הלילה שלהן. יום אחד הגיע אבא של אחת התלמידות ואמר שנודע לו שהמורה מראה לנו תמונות עירום. הוא התכוון לאפרודיטה עולה מן הגלים ("הולדת ונוס") של סנדרו בוטיצ'לי, אחת מיצירות הרנסנס המפורסמות ביותר. רפי אמר לאב המודאג והזועם: "אתה צודק, אני אנסה לתקן את דרכיי. בוא בשבוע הבא, אני אוסיף לדבר על היצירה הזו." ואז רפי שב והציג את התמונה ותלה על כיסא נוסף מגבת גדולה ואמר: עכשיו ונוס תעלה מן הגלים, והיא תחליט אם היא רוצה להתכסות. האבא הבין, וצחק. שלושה חודשים לאחר מכן בתערוכה קבוצתית שהתייחסה לוונוס זו היתה העבודה שרפי הציג: תצלום של ונוס ולידו מגבת. אנחנו באנו לתערוכה. הרגשנו שזה מורה ששובר את הקיר של בית הספר ולוקח אותנו החוצה. אני מלמד בתיכון עירוני י"א בתל אביב, שהוא תיכון ל"הזדמנות שנייה", תיכון שמקבל את אלה שנפלטים מבתי ספר אחרים. התחלתי לעבוד בו ב־1980. יש בו תלמידים עם עבר פלילי והיסטוריה של סמים ולומדים בו ילדים של עובדים זרים וילדים ערבים מיפו. אני מאוד אוהב להיות שם – אני מרגיש שמעבר לשיעורי הספרות והקולנוע שאני מלמד אני יכול להרחיב לתלמידים את גבולות הידע. אני חש שבמקום הזה אני יכול להשפיע יותר מאשר בבתי ספר "טובים" יותר. מלבד התחושה המשפחתית שיש פה, אני מרגיש שאני יכול לרהט לאנשים את החיים אחרת, להזיז להם רהיטים במות.

ראובן פרידן | IPC

אם אתם רוצים להוביל את השינוי בחינוך בישראל כנראה שאתם בית ברל

תואר שני M.Teach:

- חדש ובלעדי במכללה - מוסמך בהוראת המקצוע
- מוסמך בהוראת מדעים* - חדש!
- מוסמך בהוראת מתמטיקה* - חדש!
- מוסמך בהוראת אנגלית* - חדש!
- מוסמך בהוראה לביה"ס העל-יסודי
- טיפול באמצעות אמנויות M.A.A.T - אמנות חזותית
- מרכז "קשת" לפיתוח מקצועי ולימודי תעודה

תואר שני M.Ed:

- ייעוץ חינוכי
- קידום נוער בסיכון
- ניהול וארגון מערכות חינוך
- תכנון לימודים והערכה - מסלול עם תזה
- ליקויי למידה: הערכה והתערבות חינוכית
- הוראה ולמידה: שפות
- חינוך לאמנות
- חינוך ומורשת ערבית בישראל

מפגש מתעניינים בתכניות ה- M.Teach לחמש יח"ל ב- 10.7

9121* | בית ברל

הענקת התואר מותנית באישור המל"ג.

ויסות חושי · ליקויי למידה · קשב וריכוז · ADHD · היפראקטיביות · אוטיזם · עיכוב התפתחותי · לקות שפתית

נולס מדברים על זה. אנחנו נלמד אתכם לטפל בזה. כמקצוע!

כישורי למידה - בהנהלת רמי כץ, פסיכולוג התפתחותי בכיר

אצלנו תוסמנו לאבחן ולטפל

בליקויי למידה, בעיות קשב, ריכוז והיפראקטיביות, ויסות חושי, ADHD, אוטיזם, שפה ותקשורת, עיכוב התפתחותי, סרבול תנועה, בעיות רגשיות, חברתיות התנהגותיות ועוד.

פתיחת הלימודים נובמבר 2017

בואו ללמוד קורסים להכשרה מקצועית והשתלמויות לעובדי חינוך והוראה

- פגישת יעוץ לימודים אישית - חינם!
- פטור מדמי הרשמה לנרשמים בפגישת יעוץ אישית או בהרצאת ההיכרות
- בכישורי למידה - קליניקה לאבחון וטיפול בפריסה ארצית

www.kishurei-lemida.com

למידע: 09-8995406 (שלוחה 2)

בספרון "1 בשביל 3, 3 בשביל 1" ברכו יחד שירים שלך עם שירים של אלי בכר ושל פריץ דרור בנאי. שלושה משוררים צעירים "מזרחיים". איך אתה רואה את הספרון הזה בפרספקטיבת השנים שחלפו?

ספרון שירה, 31 עמודי שירה לשלושה משוררים. הוצאת עכשיו, 1980

סומק: אני מאד אוהב אותו וואני, המראיין, חש מעט מאוכזב. קיוויתי שאולי במקרה זה יתגלה איזשהו פן מריר יותר של סומק, סוג של כעס כבוש. אני אוהב אותו כי הודפסו בו שירים של חברים. ניסו לתפור לנו צווארון כחול. הצווארון הכחול התאים ולא התאים: לכל אחד מאתנו היתה גרדרובה אחרת, מלתחה משלו. אבל היה משהו יפה בחיבור ה"מוסקטרי" הזה של שלושתנו. החיבור ניסה להציג שלושה משוררים חדשים, שכל אחד מנסה להתבטא בשפה שלו. יחד זה אולי מגדל בבל של שפות שונות, ובכל זאת הכול מתרחש באותו בית. לא, אין לי תחושה שזה היה מעין "גטו" מזרחי כזה. לספר השני שלי, שיצא שלושה חודשים אחריו, קראתי "סולו". רצייתי בעצם להצהיר שמשורר הוא מאפיה של איש אחד, יחיד. זו היתה הפעם הראשונה והאחרונה שהייתי חבר בקבוצה כלשהי.

יפיייה נותרו לי 21 מילים לתאר את יפיייה. 7 כבר נבזזתי, ואת האחרות אסוף ככובע גרב שסיסתי את פני כשאבוא לשרד אהבה.

(מתוך ספר השירים החדש)

שלהם עסקה במקצוע מאוד מסוים. הרומן שלימדתי באותה שנה היה "כל החיים לפניו" [של רומן גארי בשם העט אמיל או'אר. בתרגום אביטל ענבר, עם עובד, 1977], המספר על זונה המגדלת ילדים של זונות. שיעור הספרות אינו ביבליותרפיה. אבל אם יש יצירות שהן גדולות כשלעצמן ושאינו יכול גם להשתמש בהן, זה נראה לי מתבקש. חבל לי שלא מלמדים ספרות כל השנים. זה המקצוע החשוב ביותר, מכיוון שהוא מדבר קודם כול אל הנפש.

בשירים רבים שלך - בעיקר המוקדמים שבהם - יש פנייה לעולם של קאובויים, אקדוחנים, לוחמי שוורים. האם נטייה זו פירושה בריחה מ"כאן"?

סומק: לא, לא בריחה. השירים הללו היו תרגום של מציאות שהכרתי בקולנוע, בעיקר במערבונים - שאני מאוד אוהב. השירים האלה התכתבו עם מוזיקת הבלוז והרוקנרול. באותה תקופה הייתי מבקר מוזיקה. את התחושות האינטנסיביות של הקולנוע והמוזיקה ניסיתי להעביר לשירים. אלה דברים שראיתי ושמעתי בחשכת הקולנוע ובסאונד של אוניות, ולא ממש דברים במציאות שבה חייתי. זה היה ניסיון להפוך את החיים למשהו צבעוני יותר, דמיוני יותר. כמעט כמו אולפני הוליווד בשנות השלושים, כשכל הגיבורים היו גדולים מן החיים. עם ההתבגרות הבנתי - מה שקרה גם לאולפני הוליווד, שצריך לצלם גם את השכנים וגם לא פעם להיות האנטיגיבור של עצמך. אבל שלא תהיה טעות - אני אוהב את השירים האלה. בפרפרזה - אני לא מביט עליהם אחורה בזעם.

מלבד שירה, אתה עוסק גם בציור - ברישומים, ומקורב מאוד למוזיקה. מהן התחושות שלך בתחומים השונים? ומה בתחושתך החיבור בין התחומים? זה סוג של מאבק שאני שמח להיות בו. בשירה אני מרגיש שמילה שווה אלף תמונות. ובציור - כמו בקלישאה - תמונה שווה אלף מילים. אני שמח בעובדה שאני יכול לפעמים לצייר את "אבות המזון" שלי, את המשוררים שהשפיעו עליי, שאני יכול לצייר את הפילוסופים שלמדתי אותם. עצם העובדה שאני יכול לפעמים לדוג בעזרת כתם צבע תחושות שבשיר הייתי צריך להמציא בשבילן אלף-בית חדש היא תחושה נהדרת. אבל אם הייתי נאלץ לבחור, אז הבחירה בשירה היא עבורי הבחירה הטבעית. אני מרגיש שהשירה, יותר מכל דבר אחר, היא סוג של צילום רנטגן של הנפש, של הנשמה.

מה לדעתך תפקיד המשורר ותפקיד השירה בחברה?

סומק: אם השירה היא פסנתר, אני מרגיש שבשירי המשורר צריך לחשוב לא רק על אולמות קונצרטים, אלא מדי פעם להציב את הפסנתר גם באמצע הרחוב. ואולי כמו במערבונים, לתלות מעל ראשו שלט מטפורי שאומר: אל תירו בי, אני רק הפסנתרן. מעבר לתחושה של "רק על עצמי לספר ידעתי", יש גם עולם שמקיף אותך. זה לא שבשורות השיר הקצרות והממוקרות תהפוך לחליץ שכולם ינהרו אחרי נגינתו והעולם ישתנה, אבל שירה יכולה לחלחל, שירה יכולה להשפיע.

ובחינוך: יש לי הרגשה שהמורים לספרות הם סוג של יחידת קומנדו, שהם החיילים הכי טובים ב"צבא" הזה שנקרא בית ספר, מכיוון שהם צריכים לשכנע את התלמידים ששיעור הספרות הוא לא ריצה למרחקים קצרים, אלא סוג של מרתון. כשהתחלתי ללמד תליתי מעל שולחן העבודה שלי שני שלטים. באחד שורה של אברהם בן יצחק [1883-1950; נמנה עם אבות השירה העברית המודרנית, הגם שפרסם שירים מעטים בלבד. לאה גולדברג היתה קרובה אליו והעריצה את שירתו]: "אשךי הוֹךְ צֵים וְלֹא יִקְצֹוּ / פִּי יִתְקוּן נְדוּד". בשלט שני - כמה שורות של ברטולד ברכט [1898-1956; מחזאי, משורר ובמאי גרמני] בתרגום ה' בנימין, האומר כך: הצעירים יושבים כפופים על הספרים / לשם מה הם לומדים? / שום ספר אינו מלמד / איך אדם תלוי בגדריתיל / ישיג קצת מים [מתוך "מורדך מלחמה גרמני"]. יש ניגוד בין המשפט האופטימי של אברהם בן יצחק לבין הציניות הוועמת של ברכט. כל אדם המלמד ספרות מכיר את המוטלת הזאת. אבל אתה נכנס לכיתה ומלמד דברים שיהפכו, באחריות, לחלק מאבות המזון של התלמידים. מצד שני אתה יודע שיש גם תלמידים שמחכים לשיעור מתמטיקה כי בעזרת מה שילמדו בו הם יוכלו לחשב את העורף כשיקנו בשוק; שיעור המתמטיקה ייראה להם באותו רגע יותר רלוונטי. מניסיוני ומניסיון חברים שלי אני יודע איזו חשיבות יש לספרים שאדם קורא בגיל שבין 15 ל-18. ואיזו חשיבות יש למורה, שכמעט "מהנדס" את המרחב הנפשי של התלמידים שלו.

כשיש לי אפשרות בחירה, אני בוחר יצירות ספרות לפי התלמידים שלי. למשל, השנה לימדתי את הרומן של סמי מיכאל "הצוצרה בוואדי", כי השנה היו לי כמה תלמידים ערבים. היתה לי פעם כיתה שלמדו בה כמה תלמידים שבאו מפנימייה כי אימא